

John Locke'da Mülkiyet Hakkının Sınırları: Doğal Hukuk Temelinde Bir Değerlendirme

The Limits of Property Rights in John Locke: An Evaluation Based on Natural Law

BEKİR GEÇİT

Received: 13.05.14 | Accepted: 07.06.14

Abstract: Natural Law is the intelligence principle which shows the appropriateness of an action to the intelligent and social nature. At the same time, these principles inspect whether the action is necessary for the ethical aspect. Locke's society perspectiveness is assembled on the basis of nature law and nature condition. According to him, people were living in a nature condition where is no authority before they created civilized society. In nature condition, earth's surface is given to the whole people's common property and common usage. Locke thinks that people's acquiring private property, which is common in nature condition by labouring, is a natural right. But Locke limits acquiring property on the condition of the amount of food rot, depositing a quantity sufficient to other people and having one's own labor. Restrictions on property are inactivated by people starting to use money.

Keywords: Property, natural law, right, state of nature, equality.

Giriş

Doğal hukuk geleneğinde, H. Grotius ve T. Hobbes, J. Locke' u öncelleyen iki önemli düşündürdür. Doğal hukuk teorileri, genellikle, insanlara nasıl davranılması gerektiği konusunda doğal hak ve ilkelerin reçetesini sunarlar (Scruton, 2007: 468). Bu anlayışa göre birey, teorik olarak toplumdan önce vardır ve dolayısıyla bireyin hakları toplumun haklarından önce gelmelidir. *İnsan doğası* ve *insan akli* kavramları, *doğal hukuk* anlayışının temelini oluştururlar. “Yunan ve Roma felsefesinde, akıl insanı diğer varlıklardan ayıran temel değer olarak görülmüş ve ‘aklın’ da ‘insan tabiatı’na dayandığı düşünülmüştür. Ayrıca ‘insan tabiatı’ kavramıyla kastedilen ise çok defa ‘insanın ideal tabiatı’ olmuştur” (Erdoğan, 2006: 46,47). Burada söylenmek istenilen şey, “tabii hukukçular ‘tabii veya tabiat’ deyince, bu kelimenin lisandaki mutad kullanış tarzının aksine ‘tabii bir akli kanuniyet’i kastetmektedirler” (Erdoğan, 2006: 47). İnsan akli, doğal hukukun temel kaynağı ve pozitif hukukun düzenleyicisinin temel ilkesi olarak görülmektedir. Bu aynı zamanda doğal hukukçuların belirli dönemlerde pozitif hukuk sistemine karşı çıkmalarının gerekçesini oluşturmuştur. Pozitif hukuk kurallarının oluşturulmasında ve değiştirilmesinde insan doğasının esas alınıp aklın yol gösterici olması istenmiştir.

Doğal hukuk geleneğinin, daha önce de ifade ettiğimiz gibi, önemli bir düşünürü olan Grotius'a göre “doğal hukuk, bir eylemin, akıllı ve toplumsal doğaya uygunluğu ya da aykırılığı bakımından, moral yönden gerekli olup olmadığını gösteren doğru aklın (recta ratio) birtakım ilkeleridir” (Grotius, 1967: 18). Grotius'un devlet anlayışında hukuk çok önemli bir yere sahiptir. Ona göre hukuk, toplumsal ilişkileri düzenleyen bir davranış kuralıdır. Bir eylemin doğru olması, söz konusu eylemin, “haksızlık işlemeyen” yapılmış olmasına bağlıdır. Haksızlık denilen şey, eylemin, aklın ve toplumun doğasına uygun olmamasıdır (Grotius, 1967: 23). Akıl ve toplumsal hayat, başkalarının haklarının gasp edilmesini yasaklar. “Gerçekten, toplumun amacı, herkesin kendisinin olan şeylerden güvenlik içinde yararlanmasıdır” (Grotius, 1967: 24). Grotius, “Savaş ve Barış Hukuku” adlı eserinde, doğal hukukun, hem insan iradesi dışında gerçekleşen durumları hem de insan iradesinin bir sonucu olarak ortaya çıkan durumları kapsadığını söyler. O, bu iddiasını şöyle örneklendirir: “Bugün yürürlükte olduğu biçimde mülkiyet hakkı, başlangıçta insan iradesiyle kabul edilmiş-

tir; ancak, bu hak bir kez kabul edilmiş olunca da, sizin olan bir şeyi rızanıza aykırı olarak almamanın suç olduğunu da doğal hukuk göstermektedir” (Grotius, 1967: 18).

Grotius, insanın, toplumsal bir varlık olmasının gereği olarak, uyması gereken ilkeler olduğunu söyler. Bu ilkelerin en başta geleni, mülkiyet hakkına herkesin saygılı olmasıdır. Bir kimse, kendi hatası ile bir başkasına zarar verdiğinde, bu zararı telafi etme ilkesi, mülkiyet hakkını destekler niteliktedir. “Mülkiyet hakkına belirli bir değer atfeden Grotius’a göre kişinin emeği doğrultusunda elde ettiği mülkiyet üzerinde herhangi birinin tasarrufla bulunma hakkı yoktur” (Torun, 2005: 63). Her insan kendi özel mülkiyetini koruma ve ondan dilediği biçimde yararlanabilme hakkına sahiptir. Bu, özel “mülkiyetin dokunulmazlığı” yasasına dayanır. Kısaca, bu ifadelerden de anlaşıldığı gibi, Grotius’un, mülkiyet hakkını, “doğal haklar öğretisi içerisinde yer alan ve sahip olmak için insan olmaktan başka herhangi bir şartı gerektirmeyen temel ve doğal haklardan biri olarak kabul” ettiğini söylemek mümkündür (Torun, 2005: 130).

Doğal hukuk geleneğinin önemli diğer bir düşünürü Hobbes ise, insanların, devlet ve toplum oluşturmadan önce *doğa durumu* denilen bir ortamda yaşadıklarını söyler. Böyle bir ortamda her insanın ihtiyaç duyduğu ilk şey, can güvenliğinin sağlanmasıdır. İnsanlar can güvenliğini sağlayabilmek için başkaları üzerinde egemen olmak istediler, ancak, bu da çok kolay bir şey değildir. “Hobbes’a göre uygar yönetimin bulunmadığı bu doğa durumunda ‘insan insanın kurdudur’. Kendi Latince deyişle *Homo homini lupus*. Doğa durumunda ‘herkesin herkesle savaşı’ vardır” (Şenel, 2008: 352). Böyle bir doğa durumunda egemen ve yasa olmadığından, herhangi bir konuda haklı ya da haksız, adaletli ya da adaletsiz gibi değerlendirme ve yargılarda bulunmakta mümkün olmayacaktır. Dolayısıyla adaletin olmadığı bir yerde mülkiyetten de söz edilmezdi. Hobbes’a göre, can ve mal güvenliğinin olmadığı böyle bir durumu, insanların devam ettirmesi beklenemezdi. İnsanlardaki ölüm korkusu, daha huzurlu ve rahat yaşama isteği, kendi emeği ile elde ettiklerine sahip olma umudu, onları böyle bir savaş durumunu sona erdirmeye itti. İnsanların böyle bir durumdan kurtulup kendi aralarında uzlaşabileceği barış koşullarının oluşturulmasını ise, akıl sağlar. Akıl ile elde edilen bu koşullara doğa yasaları denilir. Hobbes’a göre, “doğa yasası, *lex naturalis*, akılla bulunan ve insanın

kendi hayatı için zararlı veya hayatını koruma yollarını azaltıcı olan şeyleri yapmasını yasaklayan veya insanın hayatını en iyi şekilde koruyabileceğini düşündüğü bir ilke veya genel kuraldır” (Hobbes, 2010: 103,104). Herkesin birbiriyle savaştığı doğa durumuna son verilmesi, makul güvenli bir ortamın oluşturulması, insanların bir araya gelerek kendi aralarında yapacakları bir toplum sözleşmesi ile mümkündür. Akıl, yani doğa yasası, herkesin her şeyi yapma hakkı olduğu için sürekli devam eden savaş durumundan nasıl kurtulabileceğinin yolunu göstermiştir. Fiziksel kuvvet, tüm insanlar için hayat ve sağlığı teminat altına alan ve sözleşmenin bozulmasını önleyerek devamını sağlayan yegâne güçtür. Bu güç, ancak devletin oluşumu ile gerçekleşir. Hobbes, devletin oluşumunu şöyle açıklar: “Bir insan *topluluğu, kendi aralarında abit yaparak*, hepsinin birden kişiliğini temsil etmek, yani onların *temsilcisi* olmak *hakkının* hangi kişiye veya beyete verileceği konusunda çoğunlukla anlaştığı vakit, bir *devlet kurulmuştur* denir” (Hobbes, 2010: 137).

Devletin oluşumunu bir sözleşmeye dayandıran düşünürler daha çok demokratik düşünceye eğilimli olanlardır. Çünkü sözleşme denildiğinde, hukuki bir terim olarak, karşılıklı çıkara dayalı tarafların yapmış olduğu bir ahit anlaşılır. Ancak, diğer düşünürlerden farklı olarak Hobbes, toplum sözleşmesini mutlak monarşi yönetimine ait görüşlerini destekleyecek biçimde düzenlemiştir. Ona göre, toplum sözleşmesinin temel amacı can ve mal güvenliğinin sağlanabilmesidir. Egemen, uyruklarının can güvenliğini sağladığı sürece herkes ona boyun eğmek zorundadır. “Ancak, egemen yasal olarak (yani yasalar uygun olarak) cezalandırmak için bile bir uyruğu öldürmeye, yaralamaya kalktığında, uyruğun egemene boyun eğmeme özgürlüğü vardır” (Şenel, 2008: 355). Çünkü böyle bir durumda egemen ile uyruk doğa durumuna dönmüş olurlar ve herkes gücünü dilettiği biçimde kullanabilir. Hobbes can güvenliği konusundaki hassasiyetini mal güvenliği konusunda sürdürmez. Çünkü doğa durumunda tüm insanlar her şeyde eşit oranda hak sahibidir. Dolayısıyla doğa durumunda mülkiyet diye bir şey yoktur. Mülkiyet olmadığı zaman, adalet ya da adaletsizlikte söz konusu değildir. “Adalet ve mülkiyet devletin kuruluşuyla başlar” (Hobbes, 2010: 114). Devletin kurulmasıyla oluşan egemen güç, yurttaşların birbirlerine karşı mülkiyet haklarının koruyucusudur. Çünkü hangi uyruğun nelere sahip olduğu kurallarla belirlenmiştir. Hobbes’a göre, “ku-

rallar koyma yetkisinin tümü, egemenliğin bir parçasıdır; ve bu, insanların mülkiyet dedikleri şeydir (...) Dolayısıyla barış için gerekli olan ve egemen güce bağlı olan bu mülkiyet, kamu barışı amacına yönelik olarak o gücün eylemidir ” (Hobbes, 2010: 141).

Doğal hukuk geleneğinin önemli düşünürlerinden biri de, bu çalışmada mülkiyet anlayışını doğal hukuk temelinde değerlendirmek istediğimiz, John Locke'dur.

Tabiat Kanunu ve Bağlayıcılığı

Locke'un toplum anlayışı doğa yasası ve doğa durumu temeli üzerine kurgulanmıştır (Bakırcı, 2004: 60). Bu nedenle Locke'un mülkiyet anlayışını doğru bir şekilde analiz edebilmemiz için onun doğa yasasından ne anladığına bakmamız gerekir. Locke'a göre tabiat kanunu¹ tabii haktan farklı bir şeydir. Çünkü hak, bir şeyin özgür bir biçimde kullanımını sağlayan durumu ifade ederken, kanun emredici ve yasaklayıcıdır. Dolayısıyla, “tabiat kanunu, tabiat ışığı ile öğrenilebilen, rasyonel tabiata neyin uyduğunu neyin uymadığını gösteren ve bu sebeple de emredici veya yasaklayıcı ilâhî iradenin bir buyruğu olarak tanımlanabilir” (Locke, 1999: 19).

Locke, birilerinin tabiat kanununu aklın bir emri olarak düşünmelerinin doğruyu yansıtmadığını düşünür. Çünkü akıl, böyle bir yasayı kurmaktan ziyade, onu araştırarak, yüce bir varlığın kalplerimize yerleştirdiği bir yasa olarak ortaya çıkarır. İnsanların akla böyle bir görev yüklemeleri doğru değildir. Akıl doğa yasasının kurucusu ve ilan edici olamaz. Akıl, Tanrı tarafından oluşturulan bu yasanın keşfedilmesini ve bilinmeyen durumdan bilinir duruma getirilmesini sağlar (Locke, 1999: 19). Locke, doğa yasasının, pozitif yasaların öğrenildiği yöntemler ile öğrenilmediğini, ancak, sadece tabiat ışığı yardımıyla kavranabildiğini söyler. O, tabiat ışığı ile neyi ifade etmek istediğini şöyle açıklar: “*Tabiat ışığı ile bir şeyin bilinebileceğini söylemekle, insanın, kendisine doğuştan verilmiş olan yetileri uygun bir şekilde kullanırsa, kendi kendine ve başka birinin yardımı olmaksızın bilgisine erişebileceği bir gerçekliğin bulunduğunu kastediyoruz yalnızca*”[BG](Locke, 1999: 25,26). Locke'un bu ifadesinden, insanların doğuştan bazı üstün yetilerle donatıldığını ve eğer insanlar, sahip oldukları bu yetileri amaçları doğrultusunda ve uygun biçimde kullanırlarsa, başkalarının yardımı ya da

¹ Bu çalışmada tabiat kanunu, doğal hukuk ve doğa yasası aynı anlamda kullanılmıştır.

yönlendirmesi olmadan bilgisini edinebilecekleri bir gerçekliğin var olduğu anlaşılmaktadır. Locke, insanların sahip oldukları yetilerini uygun bir biçimde kullandıklarında, dış dünyada, yani nesnel olarak bir düzen ya da yasa olduğunu ve bunun bilenebileceğini belirtmektedir. Bundan şu anlaşılmaktadır: Tabiat ışığı, insanların sahip oldukları yetilerini, var olan bir gerçekliğin bilgisinin edinilmesinde, uygun biçimde kullanmalarınıdır.

Locke, tabiat kanununun bağlayıcılığının nasıl ve hangi ölçüde olduğunun anlaşılması için öncelikle yükümlülüğün ne olduğunun anlaşılması gerektiğini belirtir. “Hukukçular yükümlülüğü, herhangi bir kanunun sahip olduğu, insanı ödevi yerine getirmeye zorlayan güç olarak tanımlamaktadır; bu tanımda, onların kanundan kastettiği şey medeni kanundur” (Locke, 1999: 65). Bu alıntıdan anlaşıldığı gibi yükümlülük ya da mükelleflik durumu, bir kanunun, yapmaları için insanlara ödev olarak yüklediği sorumluluk anlaşılmaktadır. Eğer burada biz, kanunun kapsamını ve bağlayıcı gücünü, ortaya koymaya çalıştığımız tabiat kanununu içerecek şekilde genişletirsek, az önce açıklamasını yaptığımız yükümlülük ve sorumlu olma durumu tabiat kanunu için de geçerli olacaktır. Dolayısıyla, burada kanunun bağlayıcılığından anlamamız gereken şey, bir kimsenin doğal olarak sahip olduğu sorumluluğu yerine getirme zaruretinin, tabiat yasasının bağlayıcı durumu olduğu anlaşılmaktadır.

Locke’a göre, “tabiat kanunu insanı, ona tabii yapısında yer alan akıl vasıtasıyla yerine getirmesi için yüklenmiş olan ödevi yapmaya zorlar ve ödev yerine getirilmediği takdirde işlenmiş olacak suça karşılık olan cezayı belirler” (Locke, 1999: 65). Burada, bir kimsenin doğa yasasından kaynaklanan ödevleri yerine getirmesinin zorunluluğunun akıl aracılığıyla gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Ancak, doğa kanununun bağlayıcılığının nereden kaynaklandığını anlamamız için, üzerimizde her hangi bir hak ve otoritesi bulunmayan hiç kimsenin, bizi bir şey yapmaya zorlamaya hakkı olamayacağını bilmemiz gerekir. Gerçekten üzerimizde otoritesi bulunan bir kimse, yapmamızı istediği şeyi emreder, yapılmasını istemediği şeyi de yasaklar. Bu nedenle, tabiat kanununun bağlayıcılığının davranışlarımız üzerinde bir hakka sahip olan üstün bir varlıktan kaynaklanması gerekmektedir. Çünkü bir başka varlığa tâbi olduğumuz oranda, yükümlülük altında bulunuyoruz demektir. Locke, tabiat kanununun bağlayıcılığına dayalı olarak, yerine getirmemiz gereken iki sorumluluğumuz olduğunu belirtir.

Birincisi, mükellef olduğumuz görevin gereğini yapmaktır. Yani üzerimizde hak sahibi üstün gücün emirlerine uygun olarak yapmamızı istediği ya da yasakladığı şeylerin yapılması konusunda sorumluluklar taşımaktayız. Bu nedenle, anlama konusunda bir kusuru bulunmayan herkese düşen görev, bu üstün iradenin bildirdiği şeyleri yapması ve onlara uygun davranmasıdır. Locke, insanın neden böyle bir sorumluluğa sahip olduğunu şöyle açıklar: “İnsanı böyle bir yükümlülük altına sokma, bize göre kısmen kanun yapıcının ilâhi hikmetinden (divine wisdom) kısmen de Yaratıcı Varlığın yarattığı varlık üzerinde sahip olduğu haktan kaynaklanmaktadır” der (Locke, 1999: 66). Öyle anlaşılıyor ki, Locke, Tanrı'nın bizi yaratmasından dolayı üzerimizde hakkı olduğunu, bu haktan dolayı bizim onun iradesine uygun davranmamızın da bir yükümlülük olduğunu belirtmek istemektedir.

İkincisi, mükellef olduğumuz ödeve uygun davranmadığımız durumda, bunun cezayı gerektiren bir karşılığının olduğu ve bizim buna katlanma sorumluluğumuzun bulunmasıdır. Locke'a göre, bu sorumluluktan ötürü aklın yol göstericiliğine uymada, ahlaklı davranmada ve dürüstlük konusunda yüce bir varlığa bağlı oldukları hakikatini kabul etmede endişe duyan kimseler, “bu otoriteye itaat etmek için belli bir güç ve yaptırım tarafından zorlandıklarını kolayca anlayacak ve iradesine uymakta isteksiz oldukları Yüce Varlığın kudretini kendi içlerinde hissedeceklerdir” (Locke, 1999: 66). Demek ki, insanların sahip olduğu sorumluluğun bağlayıcılığı, kanun yapıcı olarak Tanrı'nın gücüne dayanmaktadır. Tanrı'nın bu gücü, tabiat kanununa uymama eğiliminde olan kimseleri, aklın yol göstericiliği ile otoriteye boyun eğmeye zorlayacaktır. Netice olarak, tabiat kanunun bilinmesinde olduğu gibi, bağlayıcı gücünün etkin hale gelmesinde de akıl büyük öneme sahiptir.

Tabiat kanunu, herhangi bir toplumda ve belirli bir zamanda geçerli olan yerleşik örf ve adetlerden tümüyle farklıdır. O bir pozitif yasa da değildir, çünkü tabiat kanunu, bir toplumdaki insanların kendi aralarında uzlaşmaları sonucunda belirlenmiş bir kanun değildir. Tabiat kanunu, her zaman ve her yerde geçerli olan, geçerliliği tüm insanları kuşatan, insanlara olması gerekeni gösteren bir yasadır ve bu anlamda evrenseldir.

Tabiat kanununu ile ilgili yaptığımız bu değerlendirmeden sonra, Locke'un doğa durumundan ne anladığına bakmamız gerekir. Çünkü

Strauss'un dediği gibi, "felsefe 'her şeyin' ilkesinin aranıdır ve bunun anlamı en başta her şeyin ya da 'ilk şeylerin' başlangıçlarının aranmasıdır" (Strauss, 2011: 107). Dolayısıyla, doğa durumu, hem uygar toplumu öncelmesi açısından hem de ilk mülkiyet biçiminin nasıl olduğunun anlaşılması açısından önemli görülmektedir.

Doğa Durumu

Locke, *Hükümet Üzerine Birinci İnceleme*'de, Adem'in *de facto* doğal bir hak olarak kendi soyunun yöneticisi olmasının normal olduğunu, ancak bu durumun, onu diğer insanların yöneticisi yapamayacağını söyler (Locke, 2007: 16). İnsanlar uygar toplumu oluşturmadan önce hiçbir otoritenin bulunmadığı bir doğa durumunda yaşamaktaydılar. Locke'un düşündüğü doğa durumu, Hobbes'in savunduğu gibi herkesin birbiriyle savaştığı, insanın insan kurdu olduğu bir durum değildir. Sabine göre Locke, "tam aksine, doğa durumunun 'barış, iyi niyet, karşılıklı yardımlaşma ve korunmanın' yürürlükte bulunduğu bir durum olduğunu öne sürmektedir" (Sabine, 1969: 212). Locke'un kendi deyişiyle doğa durumu: "Tabiat kanunlarına bağlı kalarak, başka bir insanın isteğine bağlı kalmadan ya da terk etmesini istemeden hareketlerini ve uygun olduklarını düşündükleri malların ve insanların tasarrufunu düzenlemek için mükemmel bir özgürlük durumudur" (Locke, 2002: 23). Aynı zamanda hiç kimsenin bir başkasından daha fazla hakka sahip olmadığı, gücün ve yetkinin ortak olduğu, tabiatın avantajlarından eşit bir biçimde yararlanılabildiği tam bir eşitlik durumudur. Locke doğa durumundaki bu özgürlüğü, insanın dilediğini yapabilmesi şeklinde anlamaz. Çünkü insanlar doğa durumunda tabiat kanununa karşı gelemezler, böyle bir özgürlükleri yoktur. Doğa durumunda insanlar, tabiat kanununun izin verdiği ölçüde özgürdüler.

"Eğer Locke, mutlak bir iktidarı yermek amacıyla doğa durumuna başvuruyorsa, doğa durumu tasarımıyla çıkarsayacağı bazı temel ilkeler olmalıdır. Bu ilkeler bütün insanlar için geçerli ve bütün iktidarlar için de bağlayıcı bir nitelik göstermelidir" (Ağaoğulları & Zabcı & Ergün, 2009: 165). Bu temel ilkeler, önceki bölümde ayrıntılı bir biçimde ele aldığımız *tabiat kanunudur*. Tabiat kanunu, daha önce değindiğimiz gibi, Locke'un düşünce kuramında çok önemli bir yere sahiptir. Locke tabiat kanunu terimini "insan davranışına ve ahlak yasasına karşılık gelecek şekilde"

kullanır” (Ağaoğulları & Zabcı & Ergün, 2009: 165). Tabiat kanunu, doğa durumunu yöneten ve herkesi bağlayan bir yasadır. Aynı zamanda, doğa durumundaki insanların özgür ve eşit olmalarının güvencesidir. Tabiat kanunu aslında “akıl”dan başka bir şey değildir. Bu akıl, doğa durumundaki insanlara kendisi gibi özgür ve eşit olan diğer insanların mallarına, canlarına ve özgürlüklerine müdahale etmemeleri gerektiğini öğretir (Şenel, 2008: 369). Dolayısıyla, doğa durumunda yaşayan herkesin, kendisiyle eşit haklara sahip olan diğer insanların haklarına riayet etmesi, aklın bir emri olarak görülmektedir. Ancak akıl, daha önce belirttiğimiz gibi, kendisinde bulduğu bu emredici ilkenin kurucusu değil, keşfedicisidir.

Locke'un uygar toplumu önceleyen doğa durumu hakkındaki düşüncesi ile ilgili yaptığımız bu kısa değerlendirmeden sonra, şimdi onun mülkiyet hakkı ve bu hakkın sınırlarının neler olduğunu anlamaya çalışalım.

Mülkiyet Anlayışı

Mülk edinme konusunda Locke, “İnsan Anlığı Üzerine Bir Dene-me”de, şu tespitte bulunur: “İyeliğin bulunmadığı yerde adaletsizlik de olmaz,” Euclides'in herhangi bir tanıtılması kadar kesin bir önermedir; çünkü iyelik idesi bir şey üzerindeki haktır ve kendisine ‘adaletsizlik’ adı verilen ide de bu hakka saldırılması ya da onun gaspı olduğuna göre, böyle saptanmış olan ve kendilerine bu adlar verilmiş olan idelerle, bu önermenin de, bir üçgenin iki dik açısı eşit üç açısı olduğu önermesi kadar doğru olduğunu kesinlikle bilebilirim (Locke, 2004: 377,378).

Locke, bu ifadeleriyle, mülkiyet hakkının gasp edilmesinin adaletsizlik ile eş anlamlı olduğunu, adaletsizliğin temel nedeninin bir başkasının hakkı olan mülkiyetini gasp etmek olduğunu iddia eder. Ona göre bu iddia, geometrideki bir önerme kadar kesin ve doğrudur. Bu iddiadan, Locke'un mülkiyet hakkına ne kadar önem verdiği açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Mülkiyet hakkı diyoruz, çünkü Locke, mülkiyeti bir hak olarak düşünmektedir.

Locke, siyasi yönetimin meşruluğu ve kaynağı konusunda Robert Filmer'in iddialarına karşı çıktığı gibi, onun mülkiyet konusundaki düşüncelerine de karşı çıkar. O, “Robert Filmer'in tezine dayanan mutlak yöneticinin yeryüzünün mülkiyetine sahip olduğu şeklindeki belirlemeyi İki İnceleme'nin birinci incelemesinde çürütür” (Timuçin, 2006: 37). Çünkü

ona göre, yeryüzü tüm insanların ortak kullanımına verilmiştir. Onun kendi ifadesiyle, “dünya ve içindeki her şey insanlığa varlıklarının desteği ve rahatı için verilmiştir” (Locke, 2002: 37,38). Doğa durumunda insanların sahip oldukları mülkiyet, bir haktır ve hiç kimse onu gasp edemez. Bu durumu daha anlaşılır kılabilmek için, onun mülkiyet kavramına yüklemiş olduğu anlamları gözden geçirmemiz gerekir. Locke mülkiyete iki farklı anlam yükler. “Birincisinde, sahip olunan mallar, ikincisinde ise ‘yaşam, özgürlük ve mallar’. İkinci tanımda mülkiyet daha geniş bir şekilde ele alınır ve uygar yönetime geçerken korunması gereken geniş anlamdaki bu mülkiyettir” (Ağaoğulları & Zabcı & Ergün, 2009: 174). Locke’un, doğa durumunda herkes yaşamını, özgürlüğünü ve malını koruma hakkına sahiptir derken kastettiği şey, geniş anlamdaki mülkiyettir. Ona göre, doğa durumundaki insanların bir araya gelerek siyasal toplumu oluşturma isteklerinin altındaki temel neden de budur. Yani, doğa durumunda sahip olunan geniş anlamdaki mülkiyeti koruma ve teminat altında alma isteğidir. Locke’un burada mülkiyet hakkına yüklemiş olduğu anlama dikkat etmek gerekir. “Mülkiyet sahiplenilen şey değil, bir şeye sahip olma hakkı anlamına gelir” (Ağaoğulları & Zabcı & Ergün, 2009: 175).

Locke’un mülkiyeti dar ya da geniş anlamda kullanması, onun siyasal topluma geçmek için ileri sürdüğü gerekçeler açısından çokta farklı bir anlamı yoktur. Çünkü onun özellikle üzerinde durduğu şey, doğa durumunda insanların sahip oldukları hakların, yani mülkiyetin, siyasal toplumdaki iktidar tarafından korunması için geçerli bazı felsefi temeller bulmaktır. Locke bu konuda şöyle der: “İnsanlığın sivil bölümünü oluşturanlar arasında mülkiyeti belirlemek için olumlu kanunlar yapan ve çoğaltanlar için önceden ortak olan bu orijinal Tabiat kanunu mülkiyetin başlangıcıdır” (Locke, 2002: 40). Locke’un bu sözlerinden anlaşıldığı gibi, doğa durumundaki tüm insanların sahip oldukları mülkiyet, tabiat kanununun güvencesi altındadır. Siyasi toplum oluşturulurken ve siyasi toplum sürecinde kimse bu hakları gasp edemez. Bu haklar bakidir ve hiç kimse bunları görmemezlikten gelemaz. O halde, doğa durumunda insanların sahip oldukları bu mülkiyet hakkı nedir? Şimdi onu gözden geçirelim.

Mülkiyet Hakkı

Locke, mülkiyetin doğal bir hak olduğunu söyler. Çünkü mülkiyet

hakkı, sivil topluma geçmeden önce, yani toplum sözleşmesinden önce var olan bir haktır. O, mülkiyetin neden doğal bir hak olduğunu kendi ifadeleriyle şöyle açıklar:

İnsanlara ortak olarak dünyayı veren Tanrı onlara aynı zamanda hayatın en iyi avantajı ve rahatlığı için kullanmaları için akıl vermiştir. Dünya ve içindeki her şey insanlığa varlıklarının desteği ve rahatı için verilmiştir. Ve dünyanın doğal olarak ürettiği tüm meyveler ve beslediği tüm dört ayaklı hayvanlar insanlığa ortak olarak ait olsa da, çünkü Tabiat'ın kendiliğinden oluşturan eliyle üretilmişlerdir ve hiç kimsenin insanlığın geri kalanı üzerinde özel olarak özel bir hâkimiyeti yoktur, doğal durumlarından olduklarından insanların kullanımı için verilmişlerdir, özel olarak bazı insanların kullanımına ya da yararına geçmeden önce bir şekilde onlara uygun olarak ayırmak için bir araç gerekir (Locke, 2002: 37,38).

Locke'un bu ifadelerinden anlaşıldığı gibi, yeryüzü tüm insanlara Tanrı tarafından ortak kullanım amacıyla verilmiştir. Herkes bu ortak mülkiyetten eşit ve özgür bir şekilde yararlanabilir. O halde, böyle bir durumda özel mülkiyet nasıl oluşmuş olabilir? Bu sorunun cevabını da aynı şekilde Locke'un bu açıklamasından çıkarmak mümkündür. Çünkü Tanrı yeryüzünü herkesin ortak kullanımına vermiştir. Ancak, Tanrı aynı şekilde herkesin yaşamını sürdürmesini de istemiştir. İnsanların yaşamlarını sürdürebilmeleri ise, onların yeryüzünü kendi kullanımları için mülk edinmeleri ile mümkündür. Yani, yaşamımızı sürdürebilmemiz için doğadan topladığımız, eve taşıdığımız ve yediğimiz her şey mülkiyetimiz olur. O halde özel mülkiyet tabiat kanunuyla, yani Tanrı'nın istenciyle uyumludur. Locke, bunu kendi ifadeleriyle şöyle açıklar: "Emek onlarla ortaklık arasına bir ayırım koyuyor. Bu her şeyin ortak anası olan Tabiatın daha fazla bir şey ekledi ve böylece onun özel hakkı oldu" (Locke, 2002: 39). Demek ki, insan bir şey üzerinde emek harcadığı zaman, o şey, o kimsenin kendi mülkiyeti ya da hakkı olur.

Tabiattaki bir nesneden yararlanmak, örneğin bir elmayı yemek ya da bir araziye ekip biçmek veya bir kuş avlamak, bu faaliyetlerin tamamı, yeryüzünde tüm insanlara ortak olarak verilmiş olandan bir parçasını kişinin kendi özel mülkiyetine geçirmesidir. Bu, mülk edindiğin mallardan diğer insanları mahrum etmek ya da ortak hak olmaktan çıkarmak demektir. Böyle bir faaliyet için diğer tüm insanların rızasına başvurmak ya

da onların onayını almak zorunlu değildir. Locke, bu konuda, “kaynaktan çıkan su herkesin olsa da sürahinin içindekinin sadece onu çıkarmanın olduğundan kim şüphe edebilir? Emeği, onu ortak olduğu ve bütün çocuklarına eşit olarak ait olduğu Tabiatın ellerinden almıştır ve burada kendisine tahsis etmiştir” der (Locke, 2002: 39). Doğadaki bir varlığı sahiplenmek, onu, diğer insanların kullanımının dışına çıkarmak anlamına gelir. Bu eylem, diğer insanların rızasına başvurmadan meşru bir şekilde gerçekleştirilir. Synder, bu konuda Locke’un şöyle düşündüğünü iddia eder: Hayatımızı sürdürebilmemiz için kullandığımız mallardan diğer insanları mahrum etmemiz gerekmektedir. Eğer söz konusu bir yiyecek ise, birey bu konuda diğer insanları mahrum edebilir. Çünkü varlığını sürdürmesi onu tüketmesine, yani onu mülk edinmesine bağlıdır. Zaten bir kimsenin varlığını sürdürmesi, tabiat kanununa ve Tanrı iradesine uygun bir faaliyettir. Bu eylemlerin hepsi, doğa durumunda mülk edinmeyi bir hak olarak ortaya çıkmasını sağlar. Synder’e göre bu, Locke’un dışlayıcı bir mülkiyet anlayışına sahip olduğunu gösterir (Ağaoğulları & Zabcı & Ergün, 2009: 178).

Doğa durumunda yeryüzü tüm insanların ortak malı ve ortak kullanımına verilmiştir. Kuşkusuz bu durum, Locke’un ortak olan bir mülkiyeti bireylerin kendilerine tahsis ederek özel mülk edinmelerini açıklamakta güçlük çekmesine neden olmuştur. Çünkü doğa durumunda hiç kimsenin varlığını sürdürebilmesi için mülk edinmede bir diğerini dışlayıcı ya da o mülkten mahrum edici bir üstünlüğü yoktur. Ancak Locke, bu zorlu durumu, mülkiyeti emek ile ilişkilendirerek aşmaya çalışır. O, bu konuda şunu söyler:

Dünya ve bütün aşağı yaratıklar insanlar için ortak olsa da her insan kendi “kişisinde” bir mülkiyete sahiptir. Hiç kimse kendinden başkası üzerinde herhangi bir hakka sahip değildir. Bedenin “emeği” ellerinin işi kendisindedir diyebiliriz. Öyleyse Tabiatın sağladığı ve bıraktığı devletten çıkardığı her neyse ona emeğini karıştırmıştır ve kendinden bir şey eklemiştir, böylece kendi mülkiyeti olmuştur. Tabiatın yerleştirdiği ortak durumdan onu çıkararak bu emekle ona bir şey eklemesi diğer insanların ortak hakkını ortadan kaldırmaz. Çünkü bu “emek” emekçinin sorgulanamaz mülkiyeti olduğundan ondan başka hiç kimse bunun bağlı olduğu başkaları için ortak olarak en azından yeterli ve iyi şey üzerinde bir hakka sahip olamaz (Locke, 2002: 38).

Locke, bu sözleriyle, doğa durumunda ortak olan mülkiyetin bir kim-

se tarafından özel mülk edinilebilmesi için, daha önce belirttiğimizi gibi, ancak ona kendi emeğini katması ile mümkün hale geldiğini iddia etmektedir. Demek ki, herkesin ortak kullanımına açık olan bir nesneye, bir kimse kendi emeğini katarak, o nesneyi diğer insanların kullanımından kurtarmaktadır. Ve aynı zamanda o nesneyi doğa durumundan çıkarıp özel mülk edinerek, diğer insanların o nesne üzerindeki haklarını da sona erdirmektedir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken bir durum söz konusudur. O da, bir kimse özel mülk edinirken ve diğer insanların o nesne üzerindeki haklarını sonlandırırken bir güç kullanmadığı ya da her hangi bir zorlamaya başvurmadığıdır.

Burada, mülk edinme ve diğerlerini dışlamanın tek nedeni, hayatta kalmak için yeryüzündeki nimetlerden yararlanmaktan başka bir şey değildir. Yeryüzündeki nimetlerden yararlanmak ise, tabiat kanunu gereği bir haktır, aksi durumda insanlar varlıklarını devam ettiremeyeceklerdir. O halde, ağaçtaki meyveleri toplamış olmak veya onları yemiş olmak, o meyveleri diğer ortak meyvelerden farklı kılmıştır. Çünkü bunu yapan kimse, o meyvelere kendi emeğini katmıştır. “Dolayısıyla *emek*, özel ve ortak mülkiyet arasındaki ayrımı yaratan unsurdur. Bunun aksini ileri sürmek veya bunu kabul etmemek için makul bir nedenimiz yoktur” (Ağaoğulları & Zabcı & Ergün, 2009: 180).

Locke, doğa durumunda ortak olan mülkiyetin, insanların emeğini katarak özel mülk edinmelerinin bir doğal hak olduğunu kanıtlamak için başka benzer örnekler de gösterir. Onun amacı, insanların kendi varlıklarını devam ettirebilmeleri için zorunlu olarak çevresindeki yiyecekleri mülk edindiklerini göstermektir. Çünkü her insanın kendi yaşamını koruması tümüyle bu özel mülk edinmeye bağlıdır. O halde, nasıl ki her insanın yaşama hakkı bir doğal hak ise, yaşamını devam ettirmenin bağlı olduğu mülk edinme de bir doğal haktır. Locke göre bu hak, Tanrı tarafından tabiat kanunu ile tüm insanlara verilmiştir.

Tüm bunlardan anlaşıldığı üzere Locke, Tanrı tarafından tüm insanların ortak hizmetine sunulmuş olan yeryüzündeki nimetlerin, insanların kendi emeğini katarak özel mülk edinmelerinin bir doğal hak olduğunun meşruluğunu göstermeye çalışmıştır. Ancak, böyle bir durumda yeni bir sorun ortaya çıkmaktadır. İnsanlar yaşamalarını devam ettirebilmek için çevresindeki ortak mülkiyetten ne kadarını özel mülk edinebilirler? Bu-

nun bir sınırı veya kısıtlanması var mıdır? Şimdi bu soruların cevaplarını bulmaya çalışalım.

Mülk Edinmenin Sınırları

Locke, Tanrı'nın tüm insanların ortak kullanımına vermiş olduğu şeylerden, daha önce de ifade ettiğimiz gibi, herkesin emeğini kattığı şeyi mülk edinebileceğini söyler. Ancak bu, bir kimsenin dilediği kadar mülk edinebileceği anlamına gelmez. Locke, mülk edinmeye belirli sınırlamalar getirir. Ona göre, emeğine katabildiğin her şeyi mülk edinebileceğin kadar bir mülk edinme serbestliğine kimse sahip değildir. O halde, mülk edinmenin sınırı nedir? Bu soruyu yanıtlamadan önce, Locke'un mülk edinmenin sınırı hakkında ne dediğine bakalım. O şöyle der:

Eğer palamutları ya da dünyanın diğer meyvelerini toplamak onlar için bir hak ortaya çıkartıyorsa o zaman herhangi biri yapabileceği kadar çok işgal eder. Buna böyle değil diye cevap veririm. Bu şekilde bize mülkiyet veren aynı Tabiat kanunu aynı zamanda o mülkiyeti sınırlarda. “Tanrı bize her şeyi bol vermiştir.” Mantiğin sesi vahiyle onaylanmış mıdır? Ama nereye kadar bize “zevk almak için” vermiştir? Herhangi birinin hayatın avantajından yararlanabileceği kadar çok, öyle çok ki emeğiyle içinde bir mülkiyet kurabilir. Bunun ötesinde olan ne varsa onun payından ya da hissesinden fazladır ve başkalarına aittir. Tanrı tarafından hiçbir şey insanın bozması ya da yıkması için yaratılmamıştır (Locke, 2002: 40).

Yukarıda yaptığımız alıntıdan anlaşıldığı gibi Locke, mülk edinmenin sınırını tabiat kanununa göre belirlemektedir. Tabiat kanunu, insanların mülk edinebilmelerini meşru gördüğü gibi onların mülk edinmenin miktarı konusunda da belirli sınırlamalar getirmektedir. Bu sınırlamalardan birincisi, “bolluk durumunun sürdürülmesine katkıda bulunacak olan çürüme sınırındır” (Bakırcı, 2004: 300). Hiç kimse tüketebileceğinden daha fazla mal biriktirerek onun çürümesine sebep olmamalıdır. Çünkü Tanrı yeryüzünün nimetlerini insanlar çürütsün ya da bozsun diye vermemiştir. Bu nimetler tüm insanların kendi yaşamlarını devam ettirebilsinler diye verilmiştir. O halde, insanlar tüketebileceklerinden daha fazla miktarda mülk edinemezler. “Eğer edindiklerini bozacak, çürütecek ve savuracak denli çok şey alırlarsa, payına düşenlerinden fazlasını almışlar ve o anlamda da başkalarını soymuşlar demektir” (Ağaoğulları & Zabcı & Ergün,

2009: 181). Başkalarını soymak bir suçtur ve bu aynı zamanda bir cezayı gerektirir. Locke, Tanrı'nın yeryüzünde tüm insanların ortak kullanımına verilmiş olan şeylerden emeğini kattığını mülk edinilebileceğini, ancak, bu stoklanan şeyler “kullanılmadan o kişinin mülkiyetinde telef olduysa, o harcamadan önce meyveler çürüdüyse ya da geyik eti kokuştaysa tabiatın ortak kanuna karşı gelmiş olur ve cezalandırılmak zorundadır” (Locke, 2002: 44). Çünkü bu kimse diğer insanların payına düşeni gasp etmiştir.

Bu sınırlamalardan ikincisi, herkesin yaşamını sürdürebilmesi için yeryüzünde gerekli olan şeyleri bulma konusunda sıkıntıya düşmeyeceği miktarın bırakılmasıdır. İnsanlar, başkalarına yetecek miktarda yiyecek ve diğer varlıklardan bıraktıkları oranda mülk edinme hakkına sahiptirler. Bu, şu anlama gelir: “herkesin mülk edinme hakkına sahip olabilmesi için, birisinin mülk edinirken başkalarının mülk edinecek miktarını da kendi üzerine geçirmeyeceğidir” (Ağaoğulları & Zabcı & Ergün, 2009: 181).

Bu sınırlamalardan üçüncüsü ise, bir kimsenin sadece emeğini kattığı şeyleri mülk edinebilme hakkının oluşudur. Locke, insanların ihtiyacı olandan daha fazlasına emeğini katarak mülk edinmesinin hem ahmakça hem de tabiat kanununa aykırı olduğunu söyler.

Mülk edinmenin sınırları, tabiat kanununa uygun eylemde bulunmak için getirilmiştir. Aslında mülk edinme, tabiat kanununun uygulanmasıdır, onun hayata geçirilmesidir. Ancak, ihtiyaçtan daha fazla mülk edinmek ya da başkasının ihtiyacı olan miktarı kendi üzerine geçirmek, tabiat kanununu ihlal etmektir. Çünkü tabiat kanununun belirlemiş olduğu sınır belli ve kesindir. Mülk edinmede bu sınırlara uymak tüm insanların lehinedir. Aksi durumda, “bu, başkalarının kendisini korumak için gereksindiği şeye el koymak ve başkalarını ‘hâkimiyet’ altına almak anlamına gelir” (Ağaoğulları & Zabcı & Ergün, 2009: 182).

Locke, mülk edinmeye belli sınırlamalar getirerek bu konuyla ilgili tartışmalara son noktayı koymaz. Şimdiye kadar üzerinde durduğu mülk edinme hakkı, doğa durumunda mülk edinme ile ilgiliydi ve henüz sivil toplum durumunda mülk edinmenin nasıl bir görünüm kazanacağına değinmemiştir. Ne var ki, daha sivil toplum durumuna geçmeden mülkiyet üzerindeki sınırlamalar etkisizleşmiştir. Bu etkisizleşmenin temel nedeni, insanların parayı kullanmaya başlaması görülmektedir.

Paranın Kullanımı ve Sınırların Etkisizleştirilmesi

Doğa durumunda paranın bir değişim aracı olarak kabul görmesi, Locke'un mülkiyet anlayışının dengesini sarsmıştır. Çünkü insanlar diledikleri miktarda mülkiyeti paraya dönüştürerek onu çürümeden biriktirme olanağına kavuşmuş olurlar. Bu da, her şeyden önce mülk edinme konusunda var olan çürüme sınırını işlemez hale getirir. Paranın kullanımı konusunda Locke şöyle der:

Fındıklarının rengini sevdiği bir parça metal için verirse ya da koyunlarını kabuklar için ya da yünü parlayan bir çakıl taşı ya da elmas için değişirse ve bunları ömrü boyunca yanında saklarsa, başkalarının hakkını işgal etmiş olmaz; bu eskimez şeylerden istediği kadar yığılabildi; haklı mülkiyetinin sınırlarının genişlemesi mallarının genişliğinde değil, bunlar içinde yararsızca bir şeyin çürümesinde bulunuyordu.

Ve böylece, paranın kullanımı geldi. İnsanların çürümeden tutabilecekleri uzun süreli bir şey ve karşılıklı anlaşma ile insanlar, hayatın gerçekten yararlı ama çürüyebilir arzuları için değiş tokuş yapabilecekti(Locke, 2002: 50).

Yaptığımız bu alıntıdan anlaşıldığı gibi, artık insanlar karşılıklı rızalarıyla sahip oldukları malları değiştirebilecekler. Her ne kadar mülk edinmenin önündeki çürüme sınırı bir engel olarak varlığını devam ettirse de, artık dileyen mülkünü paraya dönüştürmesiyle onu çürütmeden biriktirme olanağına sahip olduğundan, bu sınırlama fiili olarak ortadan kalkmış olur. Hem bu, Locke'a göre, tabiat kanununa aykırı bir durum da değildir. Çünkü tabiat kanunu, bir kimse istediği miktarda mülk edindiğinde, eğer onu kullanmadan telef ederse, bu durumun, Tanrı'nın insanlara verdiği nimeti kötüye kullanması olacağından yasaklama getiriyordu. Oysa artık öyle bir durum söz konusu olmayacaktır.

Paranın bir değişim aracı olarak kabul görmüş olması, mülk edinmede bir diğer sınırlama olan, insanların rahat bir şekilde varlıklarını devam ettirebilmeleri için zorunlu olan miktarın bırakılması zorunluluğunu da işlemez hale getirir. Bu sınırlama varlığını korumaya devam etse dahi, o da, diğer sınırlamada olduğu gibi işlerliğini kaybeder. "Çünkü düşüncesinin ilerleyişi içinde Locke, paranın devreye girmesinin geniş çaplı bir ticareti ortaya çıkaracağını; bu ticaretin bireylerin daha fazla toprak edinmesini kârlı hale getireceğini belirtir" (Ağaogulları & Zabcı & Ergün, 2009:

183). Böyle bir gelişme tüm toprakların özel mülke dönüşmesiyle sonuçlanacağından, artık mülk edinemeyen diğer insanlar için gerekli olan toprak miktarı kalmamış olacaktır. Herkes paranın kullanılmasını kabul ettiğinden dolayı, para kullanılmasının sonucunu da önceden dolaylı olarak kabul etmiş olacaktır. Böylece, diğerleri için gerekli miktarın bırakılması sınırlaması kendiliğinden aşılmış olur.

Locke, özel mülk edinilmiş olan toprağın daha iyi işletileceğini ve daha verimli olacağını söyler. Ona göre bu, mülk edinemeyenler için gerekli olan toprak bırakılmamış olsa bile, onlar için gerekli olan yiyecek fazlasıyla üretilmiş olacaktır. Dolayısıyla, paranın devreye girmesiyle diğerleri için gerekli olan zorunlu miktardaki toprağın bırakılması işlemez hale gelmiştir. “Artık toprak mülkiyeti konusunda bir sınır yoktur; ama özel mülkiyet herkese yaşamını sürdürecektir ve geçimini sağlayacak bir miktarı, üretkenliği artırarak sağlar. Herkesin yaşam hakkı korunmuş olduğu için, bu durumda doğa yasası da çiğnenmiş olmaz” (Ağaoğulları & Zabcı & Ergün, 2009: 184).

Mülk edinme konusunda bir diğer sınırlama da, emek sınırlamasıydı. İnsanlar emeğini kattığı şeyleri mülk edinebiliyorlardı. Paranın kullanılmaya başlamasıyla bu sınırlamanın da aşıldığını anlıyoruz. Locke, mülk edinme konusunda en fazla vurguladığı kavram, emek kavramıdır. Bu nedenle en zor aşılması gereken sınırlama bu olmalıdır. Öyleyse Locke, nasıl bir gerekçe ile özel mülkiyetin temelini oluşturan emek sınırlamasını aşabilmiştir? Kimi düşünürün göre, Locke'un özel mülkiyeti burjuva anlamında bir mülkiyet olarak tasarladığının gizemi, bu sorunun cevabında yatmaktadır. Toplumsal sınıf farklılıklarına onay verdiği düşüncesinin sırrı da burada yatmaktadır. Bunun en açık delili, onun tam da burada, ücretli emekten ve onun mülkiyetin bir aracı haline gelmesinden söz etmesidir.

Locke, şöyle bir düşünce ileri sürmektedir: Toprakların tamamının özel mülkiyete geçmesiyle başkalarına gerekli olan miktarda toprak kalmamıştır. O halde, toprak sahibi olamayanlar kendi emeklerini toprak sahibi olanlara ücret karşılığında satabilirler. Bu konuda Locke'un söylediklerine dönecek olursak; “başkalarıyla ortak hakkımın olduğu atımın ısırdığı çimen, hizmetçimin kestığı çimenlikler ve herhangi bir yerde kazdığım maden hiç kimsenin rızası ya da tayini olmadan benim mülkiyetim olur. Bana ait olan emek onları buldukları ortak durumdan çıkartarak

onlarda ki mülkiyetimi kurdu” (Locke, 2002: 39). Yaptığımız bu alıntının çimenler kısmına dikkat edecek olursak, sadece benim kendi emeğimin mülk edinmemi sağlamadığı, aynı zamanda hizmetimde çalışan kişinin emeğinin de benim mülkiyetime katkıda bulunduğu anlaşılmaktadır. Locke, hizmetli ve ücretli emek konusuna ilişkin doğrudan fikirleri sürmemiş olsa dahi, “ücret ilişkisinin, başkasının emeğiyle doğan ürünün mülk edinme hakkını doğurduğunu düşünür” (Ağaoğulları & Zabcı & Ergün, 2009: 185). Burada asıl önemli olan, böyle bir ilişkinin doğa durumunda ortaya çıkması ve doğal bir hak olarak kabul görmesidir. Dolayısıyla artık kişi sadece kendi emeğini kattığı şeyi mülk edinmeyecek, aynı şekilde ücretli olarak çalıştırdığı işçinin ya da hizmetçisinin emeğini de kendi özel mülkiyetine geçirebilecektir. Böylece emek sınırlaması da geçerliliğini kaybetmiş ve aşılmış olmaktadır.

Değerlendirme ve Sonuç

Rousseau, *Toplum Sözleşmesi* adlı eserinde “insan özgür doğar, oysa her yerde zincire vurulmuştur” der (Rousseau, 2010b: 4). Aynı eserin bir başka yerinde “özgürlüğünden vazgeçmek, insan olma niteliğinde, insanlık haklarından, hatta ödevlerden vazgeçmek” olduğunu ifade eder (Rousseau, 2010b: 9). Rousseau, kendisinden yaptığımız bu alıntının ilk cümlesinde, hiçbir insanın doğuştan özgürlük hakkından yoksun olmadığını ifade ederken, aynı alıntının ikinci cümlesinde de, insanların, doğuştan sahip oldukları bu özgürlük haklarının yitirilmiş olmasından şikâyetçidir. Aynı eserin bir başka yerinde yaptığımız alıntıdan ise, insanların doğuştan sahip oldukları bu haktan asla vazgeçmemelerini öğütler. Öyle ki, özgürlüklerinden vazgeçenleri kendi haklarından, ödevlerinden, hatta insanlıklarından vazgeçmiş olmakla suçlar. Locke, geniş anlamda mülkiyeti yaşam, özgürlük ve mallar olarak düşünür. Ona göre bu mülkiyet, doğal bir haktır. İnsanların köleleştirilmesi, haklarının gasp edilmesi ve onların hak ettikleri bir hayata sahip olamamaları, sahip olmaları gereken mülkiyet hakkına sahip olamadıkları anlamına gelir.

Rousseau, “İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı” adlı eserinde, “bilge Locke’un aksiyomuna göre, mülkiyetin hiç olmadığı yerde haksızlık da olmayacaktır” der (Rousseau, 2010a: 142). Rousseau’nun bu sözlerinden, onun, mülkiyet hakkının gasp edilmesinin, insanların uğramış olduğu

haksızlıkların temel nedenlerinden biri olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Gerçekten de mülkiyet hakkı, bir kimsenin varlığını devam ettirebilmesi, üretebilmesi ve düşüncelerini özgürce ifade edebilmesi açısından oldukça önemlidir.

Mülkiyet hakkının insanlar açısından ne kadar önemli olduğu, Machiavelli'nin bu konudaki düşüncelerine baktığımızda daha iyi anlaşılmaktadır. Ona göre, insanlar her şeyden daha çok mülkiyete önem verirler. Bir yöneticinin bunun farkında olması ve halkın mülkiyetine saygı göstererek onu koruması zorunludur. Yönetici, halkla çatışmamak ve onlarla karşı karşıya gelmemek için, halkın mal varlığına dokunmamalıdır (Şenel, 2008: 332). Bir hükümdar “özellikle başkasının malına, mülküne göz dikmemelidir, çünkü insanlar babalarının ölümünü kolaylıkla içlerine sindirebilirler, ama mal varlıklarından yoksun kalmalarına asla” (Machiavelli, 2010: 64). Machiavelli'nin, mülkiyetin önemini ifade ederken ne kadar ileri gittiğini, onun mülkiyete yüklemiş olduğu önemin ebeveynlerimize verdiğimiz önemin dahi önüne geçmiş olduğundan görmek mümkündür. Peki, bu kadar önemli olan bir hakkı toplum ya da her hangi bir kimse yok sayabilir mi? Ya da sınırlaması mümkün müdür?

Locke'a göre, doğa durumunda mülkiyet hakkı, “herkesin topluma, tıpkı fizik enerjisi gibi, kişiliği ile birlikte getirdiği bir haktır” (Sabine, 1969: 214). Bu nedenle toplum bu hakkı oluşturmuş değildir ve belli şartlar dışında böyle bir hakkı sınırlama hakkına da sahip değildir. Locke, insan hayatını, özgürlüğü ve mülk edinmeyi doğal bir hak olarak görmektedir. “Ne var ki, çoğu zaman ‘herhangi bir hak’ demenin uygun olacağı yerlerde ‘mülkiyet’ demektedir” (Sabine, 1969: 214). Bu nedenle mülkiyet hakkının diğer doğal haklara oranla biraz daha önde görüldüğü anlaşılmaktadır. Yine de, onun için tüm doğal haklar mülkiyet hakkına benzer ve hiçbir toplum ya da yönetim onları gasp edemez ya da yok sayamaz. Sadece “insanın ‘hayat, özgürlük ve mülk’ hakkı ancak bir başka insanın bu haklara ilişkin eşit derecede geçerli taleplerini gerçekleştirmek amacıyla sınırlanabilir” (Sabine, 1969: 215). Locke, herkesin eşit oranda taleplerinden dolayı mülk edinmeye getirilebilen sınırlamaların, tıpkı mülk edinme hakkında olduğu gibi, tabiat kanununun güvencesi altında olduğunu düşünür. O, bu sınırlamaları şöyle ifade eder: Birincisi, *çürüme* sınırlamasıdır; doğa durumundaki bolluk durumunun devam edebilmesi için, hiç kimsenin ihtiya-

cından fazla yiyecek alamaması. İkincisi, başkalarının hayatını devam etmelerinde sıkıntı yaşamamaları için *gerekli olan miktarın bırakılması* sınırlamasıdır. Üçüncüsü ise, insanların sadece kendi emeğini kattıkları şeyleri mülk edinebildikleri *emek* sınırlamasıdır.

Friedman, “Kapitalizm ve Özgürlük” adlı eserinde, ekonomik düzenlenmelerin bir toplumun gelişmesinde önemli olduğunu ve özellikle “geniş anlamda özgürlüğün” tamamlayıcısı olduğunu belirtir (Friedman, 2011: 9). Ancak, bu düzenlemeler yapılırken, Locke’un mülkiyet hakkına yüklemiş olduğu anlamı gözden kaçırmamak gerekir. Herkesin her şey üzerinde eşit hakka sahip olduğu bir yerde, bir kimsenin ya da toplumun, insanların belirli bir kısmını avantajlı ve diğerlerini de dezavantajlı duruma düşürecek ve ayrılıkçı imkânlar tanıyacak düzenlemeler yapmaktan kaçınması gerekmektedir. Mill, bu konuda şunu söyler: “Birey ve toplumdaki her biri kendilerini ilgilendiren hususlara sahip olurlarsa, her biri kendine uygun payı almış olur” (Mill, 2009: 157).

Demek ki, toplumda bir paylaşımın olması gereklidir, ancak bu paylaşımın adil olması zorunludur. Burada adil olmasında kastımız, başkasını kendi hakkından yoksun bırakmayacak bir paylaşımın olmasıdır. Ne var ki, Locke, tabiat kanununun güvencesinde bulunan mülkiyet hakkını, mülk edinmenin sınırlarının aşılmasının yolunu açan aracı bularak, mülkiyet hakkının korunmasındaki maharetini, aynı şekilde bu aracı kullanarak mülk edinmenin sınırlarının aşılmasında da gösterir. Bu araç, paradır.

Locke, doğa durumunda paranın kullanılmaya başlanmasıyla, insanların kendi aralarında anlaşması sonucu, daha önce beklediğinde çürüye-bilen değerli malzemelerin yerine “çürümeden tutabilecekleri” parayı takas edebileceklerini söyler (Locke, 2002: 50). Ona göre, insanlar “paranın kullanımına ve değerine sahip bir şey” bulduklarında, daha fazla mülk edinmeye çalışacaklardır. Ancak, para ve onun yerinde kullanılabilecek olan “altın ve gümüşün” insanın hayatı açısından değeri “gıda, giyecek ve taşımacılıkla oranlandığında” daha az değere sahip olmasından, bu değer ölçüsünü belirleyecek olan emektir (Locke, 2002: 51). Doğa durumunda mülk edinmeyi sınırlayan çürüme, emek ve başkalarına yetecek miktarın bırakılmasının yerine, artık çürümeyen, değeri emek kabul edilen ve daha fazla üretimin olmasının imkânını sağlayan para denilen aracın alması, mülkiyetin sınırlamalarının tamamının doğrudan ve dolaylı olarak aşılma-

sının önünü açmıştır. Locke'a göre "insan, doğası gereği, gereksindiğinden daha fazla mülkiyet edinmeye isteklidir" (Ağaoğulları & Zabcı & Ergün, 2009: 185). Bu durum, müsrifliğe yol açmadığı sürece, Locke açısından ahlaki olarak bir sorun teşkil etmez. Ama müsrifliğin sınırının ne olduğu konusunda net bir ölçü belirlemek kolay bir şey değildir. Demokritos, "insan hayatının zayıf olduğunu, kısa sürdüğünü, ve birçok eziyetler ve güçlüklerle karışık olduğunu tanımalıdır ki sadece ölçülü mülk için kaygılanılsın" der. (Kranz, 1994: 180). Çünkü Quinton'un dediği gibi, "insanlar, kendileri söz konusu oldukları sürece [doğal haklar dediğimiz] bu haklara sıkı sıkıya sarılırlar, ancak kendi çıkarları ön planda olduğu için, bu hakların başkaları tarafından kullanılması konusunda her zaman aynı saygıyı göstermezler" (Quinton, 1981: 151).

O halde, bu durum, Hobbes'un iddia ettiği durumun oluşmasına neden olur. Ona göre, insan doğasında üç temel kavga nedeni bulunur. Birincisi, rekabet; ikincisi, güvensizlik; üçüncüsü de, şan ve şeref. Birincisi, insanları, kazanç için; ikincisi, güvenlik için, üçüncüsü ise, şöhret için mücadele etmeye iter (Hobbes, 2010: 101).

Dolayısıyla, doğa durumundaki barış ve huzur ortamının bozulmasının ve insanlar arasında anlaşmazlıkların ve çatışmaların oluşmasının temel nedenlerden birisi, paranın kullanılması olmuştur. Paranın henüz kullanılmadığı doğa durumunun başlangıç dönemlerinde insanlar, eşitlikçi bir hayat tarzına sahiptiler ve aralarında çok hafif problemler yaşıyorlardı. Ancak, doğa durumunun başlangıç aşamasından sonraki dönemlerde paranın kullanılması, mülkiyetin dar sınırlar içinden kurtarılması ve özel mülkiyetin oluşmasıyla savaş durumu oluşmuştur. Artık, böyle bir durumda, insanlar arasında barış durumunu yeniden tesis etmek için bir yönetime ve yaptırım gücü yüksek kanunlara ihtiyaç vardır. Çünkü bu ortam, mülkiyetin güvende olmadığı bir ortamdır. Yapılması gereken bir sözleşmeyle sivil topluma geçmektir. Zaten, Locke, "siyasi toplum düzeni, başka bir amaç için değil, sadece insanların bu dünyayla ilgili şeylerinin mülkiyetini emniyet altına almak için tesis edilmiştir" diyerek, niyetini gizleme ihtiyacı dahi duymamıştır (Locke, 2005: 66).

Demek ki, onun asıl amacı uygar toplumdaki mülkiyete meşru bir zemin bulmaktır. Böylece doğa durumundaki daha eşitlikçi hayat tarzına yönelik talep ve arayışların önüne geçmiş olacaktır.

Kaynaklar

- Ağaoğulları, M. A. & Zabcı, F. Ç. & Ergün, R. (2009). *Kral-Devletten Ulus- Devlete*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Bakırcı, F. (2004). *John Locke'ta Mülkiyet Anlayışı*. Ankara: Babil Yayıncılık.
- Erdoğan, M. (2006). *Aydınlanma Modernlik ve Liberalizm*. Ankara: Orion Yayınevi.
- Friedman, M. (2011). *Kapitalizm ve Özgürlük* (çev. D. Erberk & N. Himmetoğlu). İstanbul: Plato Film Yayınları.
- Grotius, H. (1967). *Savaş ve Barış Hukuku* (çev. S. L. Meray). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Hobbes, T. (2010). *Leviathan* (çev. S. Lim). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kranz, W. (1994). *Antik Felsefe* (çev: Suad Y. Baydur). İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Locke, J. (1999). *Tabiat Kanunu Üzerine Denemeler*. (çev. İ. Çetin). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Locke, J. (2002). *Sivil Toplumda Devlet-Uygar Yönetim Üzerine İkinci İnceleme* (çev. S. Taşçı & H. Akman). İstanbul: Metropol Yayınları.
- Locke, J. (2004). *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme* (çev. V. Hacıkadiroğlu). İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Locke, J. (2005). *Hoşgörü Üstüne Bir Mektup* (çev. M. Yürüşen). Ankara: Liberte Yayınları.
- Locke, J. (2007). *Hükümet Üzerine Birinci İnceleme* (çev. F. Bakırcı). Ankara: Kırlandığı Yayınevi.
- Machiavelli, N. (2010). *Hükümdar* (çev. N. Adabağ). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Mill, J. S. (2009). *Hürriyet Üstüne* (çev. M. O. Dostel). Ankara: Liberte Yayınları.
- Quinton, A. (1981). *Karl Popper, Özler Olmadan Siyaset* (çev. T. Eryılmaz). İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları.
- Rousseau, J.-J. (2010a). *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı* (çev. R. N. İleri). Ankara: Say Yayınları.
- Rousseau, J.-J. (2010b). *Toplum Sözleşmesi* (çev. V. Günyol). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sabine, G. (1969). *Siyasal Düşünceler Tarihi* (çev. Alp Öktem). Ankara: Sevinç Mat-

baası.

Scruton, R. (2007). *The Palgrave Macmillan Dictionary of Political Thought*. New York: Palgrave Macmillan Press.

Strauss, L. (2011). *Doğal Hak ve Tarih* (çev. M. Erşen & P. Onur). Ankara: Say Yayınları.

Şenel, A. (2008). *Siyasal Düşünceler Tarihi*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Timuçin, A. (2006). *John Locke'un Siyaset Anlayışı*. İstanbul: Bulut Yayınları.

Torun, Y. (2005). *Hugo Grotius'un Hukuk ve Siyaset Felsefesi*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Öz: Doğal hukuk, bir eylemin, akıllı ve toplumsal doğaya uygunluğu ya da aykırılığı bakımından, moral yönden gerekli olup olmadığını gösteren doğru aklın birtakım ilkeleridir. Locke'un toplum anlayışı doğa yasası ve doğa durumu temeli üzerine kurgulanmıştır. Ona göre, insanlar uygar toplumu oluşturmazdan önce hiçbir otoritenin bulunmadığı bir doğa durumunda yaşamaktaydılar. Doğa durumunda, yeryüzü tüm insanların ortak malı ve ortak kullanımına verilmiştir. Locke, doğa durumunda ortak olan mülkiyetin, insanların emeğini katarak özel mülk edinmelerinin bir doğal hak olduğunu düşünür. Ancak Locke, mülk edinmeyi yiyeceklerin çürümesi, diğer insanlara yetecek miktarın bırakılması ve kişinin kendi emeği olması koşullarıyla sınırlar. Mülkiyet üzerindeki sınırlamalar, insanların parayı kullanmaya başlamasıyla etkisizleşmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mülkiyet, doğal hukuk, hak, doğa durumu, eşitlik.

